

DEÁKI FILEP JÁNOS CSALÁDI FELJEGYZÉSEI

A szegedi egyetem régi magyar irodalomtörténeti tanszéke RMK köteteit Kovács Sándor Ivánnal és Kaposi Mártonnal rendezve, Sárpataki Nagy Mihálynak 1681-ben Kolozsvárt kiadott „Noe Barkaja” című kötetének címlapján a magát következőképpen megnevező könyvtulajdonos családi vonatkozású feljegyzéseit találtuk: „Ex donatione Authoris possidet Johannes Deaki ab Anno 1683. 14. Juny. Sym(bolum) 2. Tim(otheus) 1. 12. Novi cui crediderim(?)”

E sorok számunkra annál értékesebbek, mert bennök nemcsak egy derék falusi papra vonatkozólag kapunk néhány tanulságos adatot, hanem egy, Cartesius tanaiban jelesen képzett egyházi vezető eredetére adnak bizonyosságot.

Bod Péter Smirnai Szent Polikárpusában Deáki Filep József püspök életrajzát a következő adatokkal vezeti be: „Deáki nevű helységből Nyitra Vármegyéből jött vólt Erdélybe Filep János, tanulás végett a' Fejérvári Kollégyiomba. Ki-is születése földé' emlékezetére, az akkori szokás szerint, a' Deáki nevezetet magán megtartotta. Tudományát pedig éjjeli és nappali fáradsága által annyira nevelvén, hogy az Isten Anyaszentegyházában hasznos szolgálatot tehetne; vitetett elsőben a' Zilahi szépen virágzó Oskolai Isten' Veteményes-Kertének plántálgatására, öntözgetésére és hasznosan való építésére; azután nem sokára az Erdő Sz. Györgyi Ekklesiában való Papi Szent Szolgálatra.”¹

Az alábbiakban szó szerint fogom közölni Deáki János feljegyzéseit, mígnem a benne előforduló nevek kilétét — a saját gyűjteményemből — minden külön hivatkozás nélkül jegyeztem ki és sorolom fel a jegyzetek között. Ugyanis nem akarom a sok forrásközléssel ezt a nem elhatározó fontosságú cikket még hosszabbra nyújtani.

Tehát a könyv első előzéklapján Deáki János így kezdi feljegyzéseit:

„A. 1675. 10. Augusti. Házasodtam meg I[ste]nemet segítségül híván Colosváratt el jegyezvén magam[na]k Feleségül Nehai Erdő Sz: Györgyi Nemes Nagy György Arva hajadon Leányát, Annát, ki(nek) fel nevelő s- gondviselő Mostoha Attya volt a' Colosvári Reformáta Ecclesi[ána]k akkori érdemes Cántora, Posoni István

¹ Bod Péter: Smirnai Szent Polikárpus. 181—82.

Ura[m]² (Etc.) Kérő Tiszt: Portsalmi András Ur[am] azon Eccl[esi]a[na]k edgyik hűséges Lelki pástora, és a' Calotaszeghi, s Colosvármegyében levő Atyafiak[na]k érdemes Seniora.³ Haza vittem ezen holnap[na]k 27-dik napja[n], meg eskettetvén benünket ugyan T. Portsalmi András Ur[am]. Ekkor a' Szilágyb[an] Közép Solnok vármegyében Nagy és Kis Dobai Praedikátorságomban, hováis ordináltatta[m] volt Zilahi mesterségemből, Csátárba[n] ezen esztendőben 24. Junij, Mestersegemben való harmadik esztendőmet félben hagyvám, Tiszt. Nogradi Matyás Bajoni Praedikator, Magyarországhi Püspökségébe[n],⁴ Feleségemmel való lakásomat I[ste]n meg áldván A. 1677. die 26. Febr. Adott eő Felsege egy Leány magzatot Feleségem[ne]k futási alkalmatossággal Colosvárott lételeben, kit a' Sz: Kereszttségben neveztek Máriá[na]k, kereszt Attyai lévén T. Portsalmi András, Sárpataki Mihály,⁵ Szathmár Némethi Mihály⁶ és Kőhalmi Mihály⁷ Uramék a' Colosvári Reformata Eccl[ési]a hűséges Tanítói. És Tiszt. Tholnai István,⁸ Sáros Pataki István⁹ Uramék a' Colosvari Collegium Professori. Kereszt Annyai pedig ezek[ne]k tisztességes Feleségei és más betsületes városi személyek.

N.B. Ezt I[ste]n házassági időre jutván in A. 1695. 15. Martij háziasítottuk el T. Makfalvi Péter Sz: Simoni Praedikator Ur[na]k,¹⁰ kik[ne]k I[ste]n edgyüt való lakásokat szeresse és áldgya meg.

A. 1679. 19. Octobr[is]. Adott I[ste]n eő Felsege más leány magzatot, kit az Szent Kereszttségben neveztenek Sárának, ekkor Ertsében Colosvármegyében lakván. Kereszt Attyai lévén T. Tétsi János, Görgéni,¹¹ Debreceni István Magyar Régeni,¹² Pesti János Sárpataki,¹³ Enyedi István, Tantsi¹⁴ Eccl[ési]a[na]k hűséges

² Pposni István deák kolozsvári belsőkántor. Eml. 1669—83-ban.

³ Porcsalmi Andrásról írott cikket lásd az Adattár II. köt.-ben.

⁴ Nógrádi Mátyásról írott cikket lásd az Adattár II. köt.-ben.

⁵ Sárpataki Nagy Mihály sz. 1638—39. Sárpatak. †1694, Jan. Kolozsvár. (Apja: Nagy Miklós, gr. Csákiné jobbjágy sorsú udvarbírája.) Testvérbátyja: Sárpataki Márton fejedelmi ítélőmester, ennek fia Keresztes Márton néven grófságot nyert. Testvérénjük fia: Dési Márton enyedi professzor.

⁶ Szathmár-Némethi Mihály sz. 1638. †1689. máj. 25.

⁷ Kőhalmi Mihály kolozsvári református szász pap. Eml. 1669—79. †1681?

⁸ Tolnai F. István sz. 1630. Tolna. †1690. márc. 25. Kolozsvárt. (Apja: Sellyei János, Tolna város főbírája. Ünokasógora Pataki István kolozsvári professzornak.)

⁹ Pataki István professzorról írott cikket lásd e kötetben.

¹⁰ Makfalvi Péter 1681-től Nyárádszentsimonon lelkipásztor.

¹¹ Tétsi S. János †1696. — Tanult Kolozsvárt, ahol mint kollégiumi alumnus Apafi Miklós és Teleki Anna 1676. szept. 9-én tartott esküvőjére nyomtatásban megjelent latin nyelvű üdvözlő verset írt. — Ezután görgényszentimrei rektor, 1679-ben uott prédikátor, 1682-ben magyarrégeni pap, 1689—96. ismét g.-szt.-imrei pap s az egyházmegye esperese.

¹² Debreczeni István. Tanult Kolozsvárt, ahonnan 1676 táján búcsúzott ki. 1679-ben Magyarrégenben, 1681—85-ben Koronkán pap.

¹³ Pesti János. Tanult Sárospatakon; azután Gyöngyösön scholamester; továbbtanult Kolozsvárt, mint Teleki Mihály alumnusa. 1669. ápr. 17-én Teleki udvarába legátusnak küldik Uzdiszentpéterre. 1669. után U. sztpéteren, 1679-ben Sárpatakon pap.

¹⁴ Enyedi István †1729. Magyarpéterlakán. — Tanult Kolozsvárt, ahol mint kollégiumi alumnus Apafi Miklós és Teleki Anna 1676. szept. 9-én tartott esküvőjére

Tanitói, Ismét Vágó János, Banga János, és más betsületes emberek, és ezeknek tisztességbeli feleségeik kereszt Anyák.

N.B. Eztis I[ste]n házassági időre jutatván in A. 1698. 30. Junij Házasítottuk el T. Galambodi Mihály Vajai Praedikator Ur[na]k,¹⁵ kiknekis I[ste]n edgyütt való lakásokat szeresse és áldgya mag Atyai indulattal kevánom."

Elülső előzék 1/B. lapján:

„A. 1681. Die 23. Augusti. Maros Székben Erdő Szent Györgyön való lakásomban, adott I[ste]n eő Felsége egy fiu Magzatot, kit a' Szent Kereszttségben neveztenek Josephnek. Kereszt Attyai lévén T. Galambfalvi András Ur[am] a' Maros Széki Szent Társaságnak érdemes Seniora,¹⁶ T. Kovásznai Thamás Gyalakuti,¹⁷ Debreceni István Koronkai, Kovásznai János Gegesi¹⁸ Praedikátorok, és Nemzetes Szent Istváni Pap János, Vásárhelyi Csiszár Szóts Miklos Uramék, más több betsületes emberekkel edgyütt, és ezek[ne]k tisztességés Feleségeik K. Anyák.

A. 1685. 17. Julij Adott I[ste]n eő Felsége más fiu magzatot, kit a' Sz: Kereszttségben neveztenek Jánosnak. Kereszt Attyai lévén T. Debretzeni István, Uy laki Joseph¹⁹ Uramék, és N. Pap János, Isáák György, Isáák Péter, Kis János, Kis Mihály, Bógözi Miklos és Kuti Lórintz Uramék más több betsületes emberekkel edgyütt, Kereszt Annyai penig ezeknek tisztességbeli feleségeik.

A. 1689. 2. Maij. Ugyan Erdő Sz: Györgyen laktomba[n], Adott I[ste]n eő Felsége egy Leány Magzatot, kit a' Sz: Kereszttségben neveztenek Annának. Kereszt Attyai lévén T. Fogarasi Mihály Maros Szeki esperest Ur[am],²⁰ T. Zágoni Istvá[n] Notarius Ur[am],²¹ Marosvásárhelyi Csiszár Szóts István és Iffju Haydu Márton Ur[am], és N. Laki Péter,²² Isaak György, Isáák Peter, Nagy György, Peteki Mihály, Bógözi Miklos, Cuti Lórintz Uramék, más több betsületes személyekkel edgyüt és Kereszt Annyai, ezek-

nyomtatásban megjelent latin nyelvű verset szerzett. — 1678. nov. 21-én Oroszfáján, 1679. okt. 19-én Tancson, 1709—29. M.-péterlakán pap, ugyanakkor a görgényi egyházmegye esperese.

¹⁵ Galambodi Mihály. Tanult Kolozsvárt, ahonnan 1676 után búcsúzott ki. 1698—1710 vajai pap, közben azonban 1708-ban Szentbenedeken találjuk.

¹⁶ Galambfalvi András 1643 táján Mosonban pap, 1662-ben a marosi egyh m. proseniora, 1675. júl. 24. eml. mint esperes, Nyárádtón pap, 1681-ben is esperes.

¹⁷ Kovásznai Tamás gyalakuti pap.

¹⁸ Kovásznai János az 1670-es évek táján és 1681-ben gegesi pap.

¹⁹ Ujlaki P. József 1693-ban Vajdaszentiványon pap.

²⁰ Fogarasi Mihály 1658-ban Berekereszturon pap, 1662. jún. 16-án a marosszéki egyházmegye ülnöke (assessor), 1689. esperes, mint ilyent említik 1692. máj. 14-én is. Bod szerint az 1694-ben M.-Vásárhelyen tartott országgyűlésen a püspököt képviselte.

²¹ Zágoni István † 1692. Nyárádszentannán. — Tanult Enyeden. 1667. máj 4—1670. márc. 29-ig a m.-vásárhelyi schola rektora. 1670. máj. 15—1692. (szereda-)nyárádszentannai pap, 1685—92-ig egyházmegyei főjegyző (nótárius).

²² N. Laki Péter valószínűleg azonos az egyező nevű kolozsvári polgárral, aki az eklézsia kurátora és számvevője volt, a Pataki István professzor sógora. † 1703. okt. 30. Kolozsvárt.

nek Tisztességes Felesegeik, és Rhedei Ferentzné Aszszonyom Serédi Sophia Aszszony eő kglme.²³ Ezt I[ste]n in A. 1692. 14. Augusti regveli 8. orakor Magához szollétotta.

A. 1693. 15. Junij Adot I[ste]n eő Felsége más leány magzatot, kit a' Sz: Keresztsegeben neveztek Annának. Kereszt Attyai leven T. Fogarasi Mihály, Zilahi István,²⁴ Székelyhidi Janos,²⁵ Zagoni Daniel²⁶ Uramék, és Nemzetes Rhédei István Ur[am]²⁷ s' mind ezek[ne]k tisztességbeli feleségeik másokkal edgy[ütt]."

Elülső előzék 2/A. lapján:

„A. 1696. 19. Julij Adott I[ste]n más Leány magzatot, neveztenek Judith[na]k, Kereszt Attyai leven Nagy György Péter és Szekeres András Uramék Fiastol(,) Puskás András és ezek[ne]k tisztességbeli Feleségeik és Nemzetes Rhédei Janosne Asz. Matskási Er-sébeth Aszszony.

A. 1699. 25. Mar[tij] Adott I[ste]n egy Fiu magzatot Pathmosba[n] lévő szám kivetésében, kit a' Sz: Keresztsegeben neveztem Samuel[ne]k, Kereszt Atyai lévén Öregbik Szekeres András és Puskás András Uraimék, Kereszt Annjai ezek[nek] Feleségeik. Kit I[ste]n A. 1699. 1. Apr. midőn szintén egy heti volna(,) sok keserves kinnyai után magához Szólétot, és ugyan Pathmosban magunk kitsiny örökségünkbe[n] temettük el Tiszteletes Déesi György,²⁸ Makfalvi Péter és Galambodi Mihály Uraiméknak 's Feleségeik[ne]k jelen leteben.

A. 1700. 1. Apr. Adott I[ste]n ő Felsége ugyan Páthmosba[n] lak-tomba[n] egy Leány magzatot, kit a' Sz: Keresztsegeben neveztem Christinának(,) Kereszt Attyai Leven Öregbik Szekeres András, Boros Márton és Boka János Uraimék és ezek[ne]k Feleségei Kereszt Anyák."

Elülső előzék 2/B. lapján:

„... Demien Comparantis Agrop(olitani) 1764. 30^a Maij."

²³ görcsöni Serédi István fejedelmi helytartó és szentlászlai Kamuti Kata unokája, nagyfalvi br. Serédi Benedek főispán és Ujlaki Borbála leánya: Zsófia, akinek holtteste csodálatosan épen megmaradt a krasznahorkai sírboltban, első férje: Rhédei Ferenc Kolozsmegeyi főispán, Kolozsvár főkapitánya. sz. 1636. esk. 1679, † 1694, Kolozsvárt; második férje: csiksztkirályi és krasznahorkai András István kuruc generális.

²⁴ Zilahi István valószínűleg azonos azzal a kolozsvári diákkal, akit 1672 táján vittek Dextrádra papnak.

²⁵ Székelyhidi János, tanult Kolozsvárt, ahol 1670-ben Rhédei Ferenc, 1672-ben Bánffi Dénes alumnumát nyerte el. 1675 után dési schola-rector; említik 1690. jan. 14-én mint paniti papot.

²⁶ Zagoni Dániel 1686—1709-ben Koronkán pap. Valószínűleg azonos azzal a Zagoni nevű pappal, aki 1710 után rövid ideig Harasztkereken lelképásztorkodott.

²⁷ Rhédei István (R. János fia) † 1693. Felesége: Ajtoni Kata.

²⁸ Déesi György, tanult Kolozsvárt. 1693. jan.-ban nyomtatásban megjelent latin verset szerzett Pataki István professzor temetési kártájára. A kollégiumból Rhédei Jánoshoz vitték nevelőnek. 1712—18. nyárászentannai lelképásztor.

Hátsó őrlevélnek 2/B. lapján s a hátsó borítéklapon:

gazdasági természetű feljegyzések 1772-től 1774-ig Szentiványból, Hatolykából, Albisból. Említve: procurator, Potsa Tit. királybíró, Dombi uram stb.

A fenti sorok magyarázatául hozzá kell toldanom, hogy Deáki János 1669. november 9-én Sárospatakon írta alá az iskolai törvényeket. Azután mint jókészségű nagydiák a Classis Etymologiae praeceptorát is elnyerte.²⁹ Nemsokára ezután mint a sárospataki-gyulafehérvári kollégium tanítványa az 1673. év március 17-én Fogarason elhunyt, és május 28-án Kolozsvárt eltemetett Szentpáli Jánosné Bornemisza Zsuzsánna, a fejedelemasszony testvérnénjének temetése alkalmára nyomtatott kártára latin nyelvű emlékrverset szerzett.³⁰ Tehát nagyon valószínű, hogy a Báthori Zsófia által Sárospatakról 1672-ben elűzött Buzinkai Mihály és Pósházi János professzorok által Erdélybe menekített és Apafi fejedelemtől Fehérvárra letelepített diákok egyike volt, aki azután itt elvégezve iskoláit, talán már 1673-ban Zilahra vitetett rektornak. Majd 1675. június 23-án Hegyköz-Csatáron tartott generális synoduson felavatott ifjú prédikátorok névsora szerint, mint a nagy- és kisdobai társégyházközségbe megválasztott, külső-országbeli akadémián nem járt teológus szenteltetett fel.³¹

Deáki feljegyzéseinek van két olyan megjelölése, amelyet egészen bizonyosan okadatolni nem tudok. Az egyik az, hogy feleségének miért kellett 1677 telén Dobáról Kolozsvárra futnia, ahol azután február 26-án egy leánygyermeknek adott életet? Gondolhatnánk arra a rettenetes dög-halálra, amelyről Cserei Mihály Históriajában így emlékezik meg: „1677. Ebben az esztendőben nagy pestis vala az egész országban, mely a következő esztendőben is grassála.”³² Ámde az ilyesféle járványok az enyhébb időkben szoktak megindulni, amikor is a baktériumokat hozó emberek vagy állatok a vadhideg idők elmúltával kerekedtek útra. Ezért inkább hihető, hogy a Váradon állomásozó török katonák egy csapata indulván el rabló zsákmányolásra, pusztították szerze Bihart és Szilágyságot. Netalán ezzel magyarázhatjuk azt is, hogy Deáki Dobáról elpályázva, 1679. október 19-én már a Kolozs megyei Nagy-Ercsében találjuk. E faluban történt állás-vállalása azonban — úgy látszik — csak átmeneti volt, minthogy 1681. augusztus 23-án már a marosszéki Erdőszentgyörgyön, a Rhédeiek birtokán, tölti be a prédikátori tiszteletet. Itt írja feljegyzéseit még 1693. június 15-én is, ámde az 1696. július 19-én keltezett adatát valószínűleg már másutt, mégpedig az 1699. március 25-i családi eseménnyel kapcsolatosan megemlített Pathmosban (Paszmoson), ebben a nagysajói egyházmegyéhez tartozó kicsiny diasporában levő „számkivetésé”-ben, bizonyosan a felesége utáni maguk „kitsiny örökség”-ükben megállapodva, írta be e könyv előzéklapjára. Utolsó feljegyzését 1700. április 1-én is ugyanitt róttá papirosra.

Ha e könybe írt adatokat kezdettől fogva 1693-ig bezárólag megfigyeljük, azt vehetjük észre, hogy mindenik gyermeke keresztelésénél főképpen

²⁹ Egyháztörténet 1945: 103.

³⁰ H. J.: Adatok a RMK I. és II. kötetéhez. Kolozsvár, 1939. 8. és A kolozsvári farkas-utcai templomban nyugvó halottak. (Kézirat.)

³¹ Borovszky Samu: Tiszántúli ev. ref. papok. Bp., 1898. 40.

³² Nagyajtai Cserei Mihály Históriaja. Pest, 1852. 96.

prédikátorokat és feleségeiket kérte fel keresztszülőkül, s mert bár két leányát is papok vették feleségül, de a többi családi eseménynél 1696-tól kezdve egyetlen lelkipásztort sem találunk keresztapaként megnevezve. Vajon ez azt jelentené-e, hogy őt, aki a fia felett tartott temetési beszédek szerint egyházmegyéjének nótáriusságát is viselte,³³ felfüggesztették-e, vagy éppen megfosztották-e állásától? Avagy valamelyes politikai ürügy miatt kellett-e számkivetésbe mennie kis birtokukra? Nem tudhatom, ámde inkább az gyanítható, hogy e derék lelkitanítónak valamelyes hitfelekezetek közötti súrlódás miatt kellett állását elhagynia. Hogy pedig nem a saját egyháza ellen követett el megtorlást kiváltó cselekedetet, valószínűsíti, hogy kisebbik leányát száműzetése idején vette a vajai pap feleségül. E mellett szól az a körülmény is, hogy kiváló fiát nem világi, hanem hasonlóképpen egyházi pályára indította útba.

Deáki Filep Jánosnak József nevű fia tehát 1681. augusztus 23-án született Erdőszentgyörgyön, vagyis nem 2-án, mint ahogyan bizonyosan írógépelési hibából Zoványi Jenő írja.³⁴ Tanulását szülőföldjén kezdte, de szülei már 1692-ben Kolozsvárra hozták, s itt járta végig a gimnáziumi osztályokat s a felső évfolyamokat.³⁵ Az iskolai törvények aláírása után Szathmár-Némethi Mihály és Szathmár-Némethi Sámuel professzorok tanítványa lévén, az előbbtől az ókori nyelveket s a nagy szorgalmat, az utóbbtól az orthodoxiától valamennyire felszabadultabb szellemet: a coccejusi és cartesianus eszméket szívta magába. Kollégiumi életéből azonban mindössze csak azzal az adattal rendelkezem, hogy az 1704. április 13-án elhunyt Csepregi Turkovics Mihály kolozsvári lelkipásztor temetésére kinyomtatott egylevelés kártára ő is latin nyelvű emlékverset szerzett.³⁶

A kolozsvári kollégiumban nyert tanulmányok elvégzése után Máramarosba vitetett a szigeti népes iskola igazgatására. Itt két esztendeig nagyon hasznosan foglalkozott az ifjúsággal. A második esztendő lejártával Hollandiába bujdosott ki, ahol előbb Franekerában, majd azután Utrechtben hallgatta a nagyhírű professzorok előadásait. Az utóbbi város egyetemén 1710. március 10-én írta be sorait Dályai Was János nevű diáktársra emlékkönyvébe.³⁷ Majd két hónap múlva ismét Franekerában találjuk, ahol 1710. június 18-án Andala Ruardus elnöklése alatt „Paraphrasis In Principia Philosophiae Renati Descartes. Pars Octava”, címen nyilvános vizsgálatot tett. 44 lapnyi vitatkozását máramaroszigeti egyházi férfiaknak, úm. Nánási József papnak, Udvarhelyi Mihály és Baczoni I. Máté tanároknak ajánlotta.³⁸ Túróczi-Trostler Andaláról adott megállapításában hangsúlyozza, hogy „filozófus és coccejanus, a cartesianus mozgalom egyik utolsó őrszeme, olyan időpontban, amikor az orthodoxia már megbékült a racionalizmussal. . . Magyar tanítványai egyet okvetlenül megtanulnak: Descartes gondolatvilágának módszeres megértését. . . Három is akad közöttük, aki végigdisputálja Descartes Princípiumának néhány válogatott fejezetét.” Ezek: Deáki József, Enyedi István és Szódi István.³⁹ Deáki

³³ Temetési beszédek Deáki Filep József felett. Kolozsvár, 1748.

³⁴ Zoványi Jenő 1940-ben készült lexikoni cikkei.

³⁵ Deáki F. József felett tartott temetési beszédek.

³⁶ Csepregi T. Mihály temetési kártája a Farkas utcai templomban.

³⁷ Segesvári Lajos: Magyar ref. ifjak az utrechti egyetemen. Debrecen, 1935. 24.

³⁸ RMK III, 4718.

³⁹ Túróczi-Trostler József: Magyar irodalom. Világirodalom. I, Bp., 1961. 179.

kapcsolatosan különben hozzáfűzhetjük még azt is, amiről — bár más vonatkozásban — Túróczi-Trostler is megemlékezik, hogy Szathmár-Némethi Sámuel cartesianus szellemű tankönyvet írt tanítványai számára, így tehát Deáki jó előiskolázottsággal jöhetett fel a hollandiai egyetemekre.

Lehetséges, hogy Deáki József már az 1710. évben hazafelé készülődött, ugyanis kolozsvári egykori iskolatársának: Tholdi W. Miklósnak 1710. szeptember 10-én az Odera melletti Frankfurtban tartott terjedelmes teológiai értekezését latin verssel köszöntötte.⁴⁰ Ettől az időtől kezdve azután maga is még egy ideig itt maradhatott.

Hazaérkezve Erdélybe, a tehetséges, tudós fiatalember a tekintélyes dési egyházközségben nyerte el a második papi tisztséget. A kolozsvári református konzisztórium jegyzőkönyve szerint azonban 1715. január 11-én „Tiszt. Deáki Joseph mostani déesi praedikator”-t az itteni harmadik papságra megválasztották. Február 9-én a konzisztórium a Szebenben állomásozó főkonzisztóriumhoz küldötteket expedált „T. Deáki Ur[na]k mint Déési már megh maradott s' marasztott Papnak ide valo transponaltása”-ért. Július 7-én meg is érkezett a deliberatum, amely a Deáki áthelyezésébe való megegyezést tartalmazta.⁴¹

Csengeri Péternek 1719-ben, Soós Ferenc püspöknek 1720-ban történt elhunytával a néhány esztendővel idősebb szolgálati idejű Baczoni Incze Máté volt mármaroszigeti pap, mostan pedig kolozsvári kollégiumi professzor az egyháztanács megegyezésével 1720. október 20-án felcserélte tanári hivatását az egyházközség elsőpapi állásával, s ennek következtében Deáki másodpappá lépett elő, míg nem harmadik prédikátorrá a náluk fiatalabb Viski Pál püspöki káplánt választották meg.

Bod Péter szerint Deáki tudós, bölcs, ékes szólású, buzgó, szelíd, de mégis bátor magatartású volt. Más vallásúak is becsülték és szerették.⁴²

Szigeti Gyula István egyházkerületi főjegyző püspökségre lépven elő, helyébe a generális notariusságra Deákit választotta meg a közbizalom. Három esztendő múlva elhunyván Szigeti, utána most már 1740. július 1-én Deáki következett a püspökségre. Az ő idejében adta ki Huszt András kolozsvári jogi professor „Jurisprudentia Hungarico-Transylvanica” című munkáját, amelyről a kirendelt enyedi és kolozsvári professzorok az 1742. június 10. napján tartott generalis synodus elé olyan jelentést tettek, hogy az előjáró hosszú beszédben a szerző saját vallását nagyon sötét színben tünteti fel. Ezért a zsinat arra ítélte Husztit, hogy tévelygését vonja vissza. E végzés ellen ő a püspök előtt eleinte tiltakozott, majd — Bod szerint — amikor elhatározása a gyűlés elé kerül, maga könyörögte vissza magát az egyháza kebeléből való kiközösítése alól. Azonban részegeskedésre adván magát, többé már semmiféle vallást nem követett, noha a katolikus hitre mégiscsak áttért.⁴³

Deáki püspöksége idején hozattak rendszabályok az egyházi embereknek, valamint a diákoknak tisztességes magaviselésére, sőt külső megjele-

⁴⁰ RMK III, 4722.

⁴¹ Series rerum c. jegyzőkönyv. 124, 125. (Az egyházközség levéltárában.)

⁴² Bod Péter i. m. 183.

⁴³ I. h. 184—188. — Török István: A kolozsvári ev. ref. coll. tört. II, 21—52. Huszti peréről legújabban, mint remonstráns eretnekperről írt Esze Tamás. (A Heidelbergi Káté története. Studia et acta. I. Bp. 1965. 180.)

nésre és öltözködésére, nemkülönben az eklézsia javainak gondoskodására vonatkozólag.

A hivatásával járó sok gond és fáradság az ekkori súlyos időkben nagyon elerőtlenítette, úgyannyira, hogy 1748. október 13-án be is végezte életét.⁴⁴

Munkálkodásából sok temetési és alkalmi beszédéről tudunk, minthogy nagyon keresett szónok volt. A nyomtatásban megjelentek címét Zoványi Jenő lexikoni cikkeiben felsorolja. 20 beszédéről és 2 temetési versről ad számot; cegei Vass László pedig 1739-ig bezárólag 18 funkciójáról emlékezik meg.⁴⁵

Családjáról is szólva, csupán annyit mondjunk el, hogy felesége Huszti Lovász Sámuel huszti pap, mármaroszi esperes, tiszántúli püspök és Pálffi Erzsébet Erzsébet nevű leánya volt; őt 1712. március 23-án vette feleségül, aki azután urát túlélve, 1762 végén hunyt el.⁴⁶ Házasságukból hat gyermek született, akik közül kettő is, úm. Sámuel és Pál is kolozsvári lelkipásztor volt. Dédunokái közül legifjabb Sámuel és Teréz férje: Méhes Sámuel a Magyar Tudós Társaság tagja volt.

*

A 116—117. lapon Deáki Filep János rejtélyes száműzetésének helyéül több alkalommal is *Pathmos* van említve. Vajon helyes-e ezt Paszmos Községgel azonosítani? Aligha. Jelképesen érthette a bejegyző, az ókori Kis-ázsia Pathmos-szigetére, a császárkori rómaiak főként pedig János apostol száműzetési helyére utalva.

⁴⁴ Series rerum. 181. és temetési beszédek Deáki József felett.

⁴⁵ Zoványi lexikoni cikkei és Czegei Vass György és László naplói. (A táncról 1729-ben tartott s különben nyomtatásban is megjelent templomi beszédének eredeti kézírata gyűjteményemben megvolt.)

⁴⁶ Huszti L. Sámuel egyleveles temetési kártája 1721-ből. (Egyetlen példányát a kolozsvári ref. koll. nagykönyvtárában találtam meg.)